

MỘT SỐ VẤN ĐỀ ĐẶT RA TRONG CÔNG TÁC PHÒNG, CHỐNG TIN GIẢ DO NGƯỜI CÓ ẢNH HƯỞNG TRÊN KHÔNG GIAN MẠNG (KOL) GÂY NÊN VÀ GIẢI PHÁP NÂNG CAO HIỆU QUẢ PHÒNG, CHỐNG

TRẦN QUANG TÙNG*

Tóm tắt: Trên cơ sở nghiên cứu lý luận và thực tiễn, bài viết phân tích về tình hình hình tin giả và người có ảnh hưởng trên không gian mạng (KOL), xác định một số vấn đề đặt ra và đề xuất giải pháp nâng cao hiệu quả công tác phòng chống tin giả do người có ảnh hưởng trên không gian mạng gây nên trong giai đoạn hiện nay.

Từ khóa: Tin giả, KOL, không gian mạng.

Ngày nhận bài: 11/01/2023; Biên tập xong: 10/02/2023; Duyệt đăng: 10/02/2023

SEVERAL MATTERS ON PREVENTING FAKE NEWS CAUSED BY KEY OPINION LEADERS AND SOLUTIONS

Abstract: By studying theoretical and practical matters, the article analyzes current situation of fake news caused by key opinion leaders (KOL) on the Internet. Thereby, the author proposes measures to prevent fake news disseminated by KOLs on the Internet.

Key words: Fake news, KOL, cyberspace.

Received: Jan 11th, 2023; **Editing completed:** Feb 10th, 2023; **Accepted for publication:** Feb 10th, 2023

1. Khái quát về tin giả và người có ảnh hưởng trên không gian mạng

Cùng với sự phát triển của mạng Internet, mạng xã hội, những thành tựu khoa học công nghệ và những sản phẩm của ngành công nghiệp nội dung số đã và đang mang lại nhiều tiện ích cho người sử dụng. Tuy nhiên, bên cạnh những ưu thế, trong những năm gần đây, vấn nạn tin giả trên không gian mạng trở thành vấn đề đáng báo động. Nhiều quốc gia trên thế giới đề cập nhiều về tin tức giả, từ định nghĩa, hiện trạng tin tức giả đến các biện pháp ứng phó. Tuy nhiên, đến nay vẫn chưa có định nghĩa rõ ràng, thống nhất về tin tức giả. Một số định nghĩa phổ biến về tin giả trên thế giới như:

Theo định nghĩa của từ điển Collins: Tin giả là những thông tin sai, thường là giật gân, phát tán dưới vỏ bọc tin tức. [1]

Theo từ điển Cambridge: Tin giả là những câu chuyện không có thật được lan

truyền dưới dạng tin tức trên Internet hoặc các phương tiện truyền thông khác, thường được tạo ra để tác động đến quan điểm chính trị hoặc tạo ra như một trò đùa. [2]

Theo Nghiên cứu của nhóm chuyên gia cấp cao “HLEG” do Ủy ban châu Âu thành lập đưa ra định nghĩa về thông tin sai lệch: Thông tin sai lệch bao gồm tất cả các dạng thông tin không chính xác hoặc gây hiểu lầm được thiết kế, trình bày và quảng bá nhằm cố ý gây tổn hại cho cộng đồng hoặc vì lợi nhuận. [3]

Theo Luật phòng, chống tin giả của Malaysia: Tin giả bao gồm tin tức, thông tin, dữ liệu và báo cáo hoàn toàn sai sự thật hoặc sai một phần dưới mọi dạng thức thông tin hình ảnh, âm thanh hoặc dưới bất kỳ hình thức nào khác có khả năng gợi ý từ hoặc ý tưởng. [4]

** Khoa Toán - Tin học và Ứng dụng khoa học công nghệ trong phòng, chống tội phạm, Học viện Cảnh sát nhân dân*

Ở Việt Nam, chưa có định nghĩa thống nhất về tin giả trên không gian mạng, tuy nhiên căn cứ vào các định nghĩa nêu trên, quy định trong các văn bản pháp luật có liên quan, từ thực tiễn công tác quản lý nhà nước và công tác đấu tranh phòng, chống tội phạm có liên quan đến tin giả, có thể hiểu: *Tin giả trên không gian mạng là những thông tin sai sự thật được cố ý đăng tải, lan truyền nhằm mục đích không chính đáng, gây hiểu lầm cho người đọc, người xem hoặc những thông tin có một phần sự thật nhưng không hoàn toàn chính xác do không được kiểm chứng, xác minh hoặc bị phóng đại, suy diễn, làm thay đổi bản chất của sự việc, thường xuất hiện dưới dạng tin tức và được lan truyền chủ yếu trên mạng xã hội.* [4]

Bên cạnh đó, trong những năm trở lại đây, trên không gian mạng, đặc biệt là các trang mạng xã hội ở Việt Nam xuất hiện các KOL (viết tắt của cụm từ “Key Opinion Leader”). Đây được hiểu là những người sở hữu, quản lý, chi phối, sử dụng tài khoản, hệ thống các tài khoản trực tuyến có lượng theo dõi và tương tác lớn, tạo ra sự lan tỏa thông tin rộng rãi, có khả năng tác động, dẫn dắt dư luận xã hội hoặc sở hữu năng lực kỹ thuật có khả năng ảnh hưởng gián tiếp đến sự lan tỏa các luồng thông tin trên không gian mạng, qua đó có thể dẫn dắt dư luận xã hội, tác động đến quan điểm, hành vi của người khác. Sự ảnh hưởng của KOL chính là sự tác động đến cộng đồng bằng những nội dung được đăng tải trên trang thông tin hay các trang mạng xã hội mà họ sở hữu. Ví dụ, khi KOL đưa ra một dòng trạng thái, đăng một bức ảnh hay video clip nào đó lên trang cá nhân hay Fanpage, những thông tin chữ viết, hình

ảnh, âm thanh, video clip sẽ tác động đến người đọc, người xem, người nghe khiến họ tiếp nhận, phân tích, kiểm chứng, tin và làm theo. Điều đó cho thấy mức độ lan tỏa thông tin được đăng tải bởi KOL là rất mạnh mẽ, và trong trường hợp đây là những thông tin giả mạo sẽ gây nên những hậu quả nghiêm trọng đối với nhận thức của người tiếp cận, từ đó có thể dẫn đến những hành vi nguy hiểm, gây nguy hại đến an ninh quốc gia, trật tự an toàn xã hội.

Thông tin giả mạo được đăng tải bởi một tài khoản người dùng thông thường vốn đã gây nên những hệ lụy lớn cho xã hội. Với KOL có lượng người theo dõi lớn, khả năng tương tác cao, đặc biệt là nhóm các KOL có uy tín, ảnh hưởng trong xã hội như các chính khách, nhà khoa học, doanh nhân, văn nghệ sĩ... thì số lượng người theo dõi, số lượt yêu thích, quan tâm hay số lượt tương tác của KOL còn là niềm tin, sự hâm mộ, tin tưởng được công chúng đặt vào KOL. Do đó, mỗi thông tin được đăng tải bởi những người này sẽ tạo nên nhiều sự chú ý, thu hút người xem, tin tưởng và làm theo. Trong nhiều trường hợp, nó còn có thể tạo nên những trào lưu trên mạng xã hội trong một thời điểm nhất định.

Diễn hình là trong hai năm 2019 và 2020, khi đại dịch Covid-19 bùng phát trên thế giới, trong đó có Việt Nam, làn sóng tin giả cũng hoành hành trên mạng xã hội, nguy hiểm không kém đại dịch do virus SARS-CoV-2 gây ra. Nổi lên tại Việt Nam là sự xuất hiện các thông tin không kiểm chứng, sai sự thật về tình hình dịch bệnh, lan truyền các bài thuốc chữa Covid-19 phản khoa học. Nhiều nghệ sĩ

nổi tiếng sở hữu lượng người theo dõi lớn trên Facebook như Đàm Vĩnh Hưng (hơn 6 triệu người theo dõi), Ngô Thanh Vân (gần 3 triệu người theo dõi), Hòa Minzy (hơn 2,5 triệu người theo dõi)... đã đăng tải những thông tin sai sự thật về tình hình dịch bệnh. Tuy nhiên, những thông tin này đã nhanh chóng được hàng triệu người tiếp nhận và tin tưởng chia sẻ lại, gây tâm lý hoang mang, lo lắng cho người dân, làm ảnh hưởng nghiêm trọng đến công tác phòng, chống dịch bệnh của Chính phủ và địa phương. [5]

Ngoài ra, một số KOL cực đoan, quá khích còn sử dụng tin giả nhằm mục đích gây nhiễu loạn xã hội, tuyên truyền phá hoại tư tưởng, kích động biểu tình, tập hợp lực lượng hoạt động chống Đảng, Nhà nước hoặc móc nối, liên kết với các đối tượng khác nhằm cưỡng đoạt tài sản, lừa đảo, trục lợi; buôn bán hàng giả, hàng kém chất lượng; sử dụng nhiều thủ đoạn, chiêu trò để gây sự chú ý, thu hút theo dõi, truyền bá, cổ xúy lối sống lệch chuẩn, trái thuần phong mỹ tục, đạo đức xã hội... Trong 10 tháng đầu năm 2022, riêng hành vi đăng tải thông tin sai sự thật trên các trang thông tin điện tử, cơ quan chức năng đã khởi tố 63 vụ án với 68 bị can, xử phạt hành chính 455 đối tượng. [6]

2. Một số vấn đề đặt ra trong công tác phòng, chống tin giả do người có ảnh hưởng trên không gian mạng (KOL) gây nên

Mối liên hệ chặt chẽ giữa KOL, tin giả và hậu quả nghiêm trọng đối với tình hình an ninh trật tự của hành vi này đã đặt ra nhiều vấn đề thách thức đối với công tác quản lý của cơ quan chức năng, cụ thể:

Thứ nhất, tin giả do KOL đăng tải có

tốc độ lan truyền rất nhanh chóng, hơn nhiều lần so với các tin giả được đăng tải bởi những người sử dụng thông thường, có khả năng tác động đến nhiều nhóm đối tượng, nhiều địa bàn, nhiều lĩnh vực trong đời sống xã hội. Từ đó, những tin giả do KOL đăng tải có thể dễ dàng tiếp cận đến nhận thức, tâm lý của người dùng và những diễn biến nhận thức này có thể được thể hiện bằng việc bày tỏ cảm xúc (nhấn nút thích, thả tim,...) hoặc bình luận, gắn tên (tag) bạn bè, chia sẻ (share) thông tin mà bỏ qua việc xác định tính chính xác của thông tin. Điều này góp phần tạo điều kiện thuận lợi, cơ hội cho tin giả được lan truyền rộng rãi. Bên cạnh đó, khác với tin giả thông thường, tin giả được đăng tải bởi KOL trong nhiều trường hợp không cần phải là những thông tin giật gân, được đầu tư bài bản mà có thể chỉ là những dòng trạng thái chia sẻ ngắn gọn về cuộc sống, sinh hoạt, công việc thường ngày nhưng có đan xen các tin tức hoặc hình ảnh giả mạo đã có thể thu hút sự quan tâm và tin tưởng của công chúng.

Thứ hai, trong các văn bản pháp luật hiện nay còn chưa định nghĩa, thống nhất về tin giả và KOL. Hệ thống lý luận về công tác phòng, chống tội phạm và vi phạm pháp luật có liên quan tin giả và KOL còn chưa được hoàn thiện, chưa tạo được hành lang pháp lý vững chắc cho cơ quan chức năng trong quá trình thực thi nhiệm vụ quản lý nhà nước và phòng, chống tội phạm.

Thứ ba, công tác tuyên truyền về phòng, chống tin giả nói chung và tin giả được đăng tải bởi KOL nói riêng chưa tiếp cận được phần lớn người sử dụng mạng Internet, mạng xã hội. Với lượng người sử

dụng mạng Internet ở Việt Nam là trên 73 triệu người (chiếm hơn 70% dân số), mạng xã hội Facebook có 70,4 triệu người dùng, Youtube có 62,5 triệu người dùng, TikTok có 39,9 triệu người dùng [7], công tác tuyên truyền mặc dù đã được cơ quan chức năng phổ biến rộng rãi trên mạng Internet, mạng xã hội bằng nhiều hình thức khác nhau như thông qua các bài viết cảnh báo, hình ảnh, clip nhận diện tin giả... nhưng chưa thực sự tạo được sự hấp dẫn đối với người dùng, khiến người dùng dễ dàng bỏ qua. Bên cạnh đó, thuật toán hiển thị thông tin của các mạng xã hội thường hướng đến những nội dung được người dùng tìm kiếm, theo dõi, xem, chia sẻ... trong khi những nội dung tuyên truyền như nhận diện tin giả, pháp luật về phòng, chống tin giả, hành vi vi phạm pháp luật của KOL lại chưa thực sự nhận được sự quan tâm từ người dùng nên mức độ hiển thị thông tin này với một bộ phận không nhỏ người dùng mạng xã hội còn nhiều hạn chế.

Thứ tư, lực lượng chuyên trách phòng, chống tin giả nói chung và tin giả được đăng tải bởi KOL nói riêng tại các cơ quan có chức năng quản lý nhà nước và phòng, chống tội phạm trên không gian mạng chưa được kiện toàn. Qua nghiên cứu, hiện nay, bộ phận chuyên trách tiếp nhận và xử lý tin giả mới chỉ được xây dựng ở Bộ Thông tin và Truyền thông với Trung tâm xử lý tin giả Việt Nam (chịu sự quản lý trực tiếp của Cục phát thanh, truyền hình và thông tin điện tử). Tuy nhiên, đây mới là bộ phận thực hiện nhiệm vụ rà soát, phát hiện, tiếp nhận, công bố và xử lý tin giả. Trong trường hợp các hành vi sử dụng tin giả gây phương hại đến an ninh quốc gia, trật tự an toàn xã hội đến

mức phải xử lý trách nhiệm hình sự thuộc thẩm quyền điều tra, xử lý của lực lượng Công an nhân dân, nhưng trong lực lượng Công an nhân dân hiện chưa có bộ phận chuyên trách đảm nhiệm nhiệm vụ này. Bên cạnh đó, chưa có lực lượng theo dõi, giám sát và phòng ngừa từ sớm với các thông tin giả mạo được đăng tải bởi KOL, đến khi những thông tin này được chia sẻ rộng rãi trên mạng Internet mới được cơ quan chức năng xác minh, làm rõ.

Thứ năm, quá trình áp dụng các biện pháp kỹ thuật để ngăn chặn thông tin giả mạo của KOL còn nhiều hạn chế. Điều này xuất phát từ nhiều nguyên nhân như: Lượng thông tin đăng tải trên không gian mạng mỗi ngày là rất lớn (Bộ Thông tin và Truyền thông ước tính mỗi ngày có khoảng hơn 100 triệu tin bằng tiếng Việt được đăng tải trên mạng xã hội); hạ tầng kỹ thuật sử dụng trong ngăn chặn thông tin giả mạo, thông tin trái với quy định của pháp luật chưa tương xứng với tốc độ lan truyền của tin giả; các giải pháp kỹ thuật mới chỉ chặn được cả website chứ chưa lọc để chặn độc lập những nội dung vi phạm...

3. Giải pháp nâng cao hiệu quả phòng, chống tin giả do người có ảnh hưởng trên không gian mạng (KOL) gây nên

Tin giả trên không gian mạng là vấn đề mang tính toàn cầu và có tính lâu dài, các biện pháp đưa ra cần phải đảm bảo vừa mang tính giáo dục, vừa mang tính pháp lý và phù hợp với xu thế phát triển trên không gian mạng của thế giới hiện nay. Căn cứ thực tiễn tình hình tin giả nói chung và tin giả được đăng tải bởi KOL nói riêng, thực tiễn công tác quản lý nhà nước và phòng, chống tội phạm có liên

quan đến hành vi này, tác giả đề xuất một số giải pháp nhằm nâng cao hiệu quả phòng, chống tin giả do KOL gây nên, cụ thể như sau:

Một là, thực hiện tốt công tác tham mưu, hoàn thiện pháp luật về phòng, chống tội phạm và vi phạm pháp luật liên quan đến hành vi đăng tải tin giả của KOL. Công tác tham mưu, hoàn thiện pháp luật cần thực hiện theo hướng thống nhất định nghĩa về KOL và tin giả. Đặc biệt, đối với KOL, cần làm rõ những điều kiện để xác định KOL trên không gian mạng căn cứ vào số lượt yêu thích, số lượt theo dõi, số lượt xem, số lượng thành viên của các hội, nhóm, lượt tương tác... Bên cạnh đó, đối với các quy định của Bộ luật Hình sự có liên quan đến các hành vi đăng tải thông tin giả mạo làm ảnh hưởng đến an ninh quốc gia, trật tự an toàn xã hội như quy định tại Điều 117. Tội làm, tàng trữ, phát tán hoặc tuyên truyền thông tin, tài liệu, vật phẩm nhằm chống Nhà nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam; Điều 155. Tội làm nhục người khác; Điều 156. Tội vu khống; Điều 288. Tội đưa hoặc sử dụng trái phép thông tin mạng máy tính, mạng viễn thông;... [8], cần nghiên cứu bổ sung quy định để xác định tình tiết định khung tăng nặng đối với hành vi đăng tải thông tin giả mạo của KOL. Ví dụ, bổ sung thêm quy định tại điểm h, khoản 2 Điều 288 Bộ luật Hình sự: "*Lợi dụng tầm ảnh hưởng trên không gian mạng*" để xác định tình tiết tăng nặng với tội danh này.

Hai là, đa dạng hóa các hình thức tuyên truyền, có sự tính toán đến thuật toán hiển thị nội dung của các mạng xã hội để xây dựng nội dung tuyên truyền cho phù hợp và hiệu quả. Công tác tuyên

truyền có vai trò rất quan trọng, mang tính thường xuyên, liên tục nhằm giúp người dân nhận thức rõ tính hai mặt của Internet và mạng xã hội; nhận diện các thủ đoạn, nội dung chứa thông tin giả mạo của các KOL trên không gian mạng; tính chất nguy hại của nó đối với cá nhân và xã hội, tránh tình trạng vô tình tiếp tay cho các hoạt động chống phá và các hành vi tiêu cực, phản cảm, thiếu văn hóa trên không gian mạng. Qua đó trang bị kiến thức cần thiết để mỗi người có thể tự sàng lọc, tiếp nhận thông tin hữu ích, chính thống cũng như kiên quyết lên án, tố giác các KOL sử dụng tin giả để thực hiện các hành vi vi phạm pháp luật.

Bên cạnh đó, cần đa dạng hóa các hình thức tuyên truyền giúp các thông tin chính thống dễ dàng tiếp cận được người dùng. Căn cứ vào thuật toán hiển thị nội dung khác nhau của từng mạng xã hội, cần xây dựng nội dung tuyên truyền với những từ khóa, nội dung hấp dẫn và thời gian đăng tải phù hợp để nội dung tuyên truyền có thể tiếp cận với nhiều nhóm đối tượng người dùng.

Ba là, kiện toàn bộ phận chuyên trách phòng, chống tin giả ở Bộ Công an và Bộ Thông tin và Truyền thông. Trước những diễn biến phức tạp của tội phạm và vi phạm pháp luật liên quan đến tin giả, đặc biệt là tin giả được KOL sử dụng nhằm các mục đích xâm phạm an ninh trật tự, lực lượng an ninh mạng và phòng, chống tội phạm sử dụng công nghệ cao (Bộ Công an) cần xây dựng, bố trí một bộ phận chuyên trách trong theo dõi các hoạt động trên không gian mạng liên quan đến KOL và tin giả. Điều này nhằm kịp thời nắm tình hình các KOL có những biểu

hiện nghi vấn sử dụng tin giả để thực hiện hành vi vi phạm pháp luật, từ đó kịp thời có giải pháp phòng ngừa từ xa, ngăn chặn, gỡ bỏ thông tin vi phạm. Bộ phận này cũng cần phối hợp chặt chẽ với Trung tâm xử lý tin giả Việt Nam thuộc Bộ Thông tin và Truyền thông trong công tác nắm tình hình trên không gian mạng để hoàn thiện các giải pháp trong quản lý KOL và tin giả.

Bốn là, triển khai đồng bộ các biện pháp nghiệp vụ và biện pháp kỹ thuật nhằm phục vụ công tác phát hiện, ngăn chặn, gỡ bỏ tin giả và công tác phòng, chống tội phạm, vi phạm pháp luật của KOL liên quan đến tin giả. Triển khai đồng bộ các biện pháp nghiệp vụ và biện pháp kỹ thuật, gắn việc phòng, chống tội phạm trên môi trường mạng với quản lý, giám sát đối tượng ở ngoài đời thực. Tổ chức rà soát, thống kê, xác định các KOL trên không gian mạng có biểu hiện nghi vấn liên quan đến hành vi vi phạm cần đưa vào diện quản lý, thu thập thông tin, tài liệu, xác minh sơ bộ nhằm phục vụ công tác phòng ngừa, ngăn chặn. Trong trường hợp cần thiết, cần áp dụng đồng bộ giữa các biện pháp nghiệp vụ và biện pháp kỹ thuật nhằm vô hiệu hóa hoạt động của các KOL trên không gian mạng.

Năm là, tăng cường mối quan hệ phối hợp với các nhà cung cấp dịch vụ trên mạng Internet. Trong công tác phòng, chống tin giả và đấu tranh, xử lý tội phạm và hành vi vi phạm pháp luật của KOL liên quan đến tin giả, cơ quan chức năng cần tăng cường quan hệ phối hợp với một số nhà cung cấp dịch vụ trên mạng Internet, mạng viễn thông để thu thập các thông tin về thuê bao Internet, lịch sử truy cập, địa

chỉ IP, lịch sử cuộc gọi... có liên quan đến hành vi vi phạm. Đối với các nhà cung cấp dịch vụ nước ngoài, phải có sự tuân thủ pháp luật Việt Nam, đặc biệt là những quy định trong Luật An ninh mạng như thực hiện các đề nghị của cơ quan chức năng của Việt Nam, phải lưu trữ dữ liệu người dùng tại Việt Nam trong thời gian theo quy định, phải đặt chi nhánh hoặc văn phòng đại diện tại Việt Nam [9]... Điều này nhằm tạo ra một cơ chế và hành lang pháp lý để nhà nước có thể quản lý những hoạt động của các nhà cung cấp dịch vụ nước ngoài tại Việt Nam, tạo sự bình đẳng giữa các nhà cung cấp trong và ngoài nước./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Từ điển tiếng Anh Collins, Nhà xuất bản HarperCollins (Anh).
- [2] Từ điển Cambridge, Truy cập tại: <https://dictionary.cambridge.org/vi>.
- [3] HLEG (2018), *Báo cáo về tin giả và thông tin sai lệch trực tuyến*. Truy cập tại: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation>.
- [4] Bộ Thông tin và Truyền thông (2022), *Cẩm nang phòng, chống tin giả, tin sai sự thật trên không gian mạng*, Hà Nội.
- [5] Báo Thanh niên, *Người nổi tiếng bị phạt vì va miêng về Covid-19*. Truy cập tại: <https://thanhnien.vn/nguoi-noi-tieng-bi-phat-vi-va-mieng-ve-covid-19-post979290.html>
- [6] Phan Hoài Giang (2022), *Chống tin giả đang trở thành một cuộc chiến toàn cầu*. Truy cập tại: http://hoinhabaovietnam.vn/chong-tin-gia-dang-tro-thanh-mot-cuoc-chien-toan-cau_n96593.html
- [7] We are social (2022), *Báo cáo tổng quan thị trường Digital Việt Nam năm 2022*. Truy cập tại: <https://datareportal.com/reports/digital-2022-vietnam>
- [8] Quốc hội (2017), *Bộ luật hình sự năm 2015, sửa đổi bổ sung năm 2017*, Hà Nội.
- [9] Quốc hội (2018), *Luật An ninh mạng*, Hà Nội.